

Bölüm 8

NİKOLAY DANİLEVSKİ'NİN KÜLTÜREL TARİHSEL TİP TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE RUSYA VE AVRUPA

Nazan COŞKUN KARATAŞ¹

Giriş

Rusya'nın Avrupa medeniyeti karşısındaki toplumsal, politik konumu ve misyonu gibi konular, Rus düşüncesinin en temel ve tartışmalı konularından birini oluşturmaktadır. İki medeniyet arasındaki yol ayrımının kökenleri, devletlerin ortaya çıkış biçimindeki farklılıklardan, Rusların Hıristiyanlığı Bizans üzerinden kabul ederek, Ortodoks geleneklere dayanan bir kültür geliştirmelerine kadar götürülmektedir. Temelleri oldukça eskiye dayanan bu konunun, sosyo-felsefi bir sorun olarak gündeme gelişi, Çar I. Petro döneminde Avrupa ile kurulan ilişkiler, Avrupalılaşma yolunda yaşanan gelişmeler ve tarihi olaylarla bağlantılı olarak, 19. yüzyılın ilk yarısına rastlar. I. Petro dönemi, Rus ve Avrupa kültürünün hem birleşme, hem de toplumsal düzende ortaya çıkan çatışma anlamında ilk karşılaşmalarından birini oluşturur. Çarın ülkeyi Avrupalılaştırmak adına başlattığı reform süreci ile beraber, Rus kültürüne büyük ölçüde Avrupa değerleri yerleşir. Ancak Denis İvanoviç Fonvizin'in Tuğgeneral adlı oyunun kahramanı İvanuşka'nın dile getirdiği "*bedenim Rusya'da doğdu, bu bir doğru, fakat ruhum Fransız tacına bağlı*" (Fonvizin, 1945; 40) cümlelerinde ifade bulunduğu gibi, bu süreçle beraber, ülkenin toplumsal yaşamında önemli sorunlar ortaya çıkar. 18. yüzyılda Petro reformları ile başlayan Avrupalılaşma süreci, 19. yüzyılda içinde yaşanan gerçeklikle değerlendirildiğinde, Rusya ve Avrupa sorunu, modernleşme çerçevesinde Rusya'nın Avrupa'dan geri kalmış bir medeniyeti temsil edip etmediği üzerine yoğunlaşır. Bu tartışmaların temeline de özellikle Slavcı düşünürler ekseninde dini olgular üzerinde durulmuş olsa da, genel olarak modernlik ve tarihin itici gücü olma sorunları, artık çok daha belirgin bir görünüm arz etmekte ve modernleşme, bu tartışmaların temeline yerleşmektedir. Bu dönemden sonra Slavcı ve Batıcı düşünce ekseninde başlayan tartışmalar, Cemil Meriç'in "Çağdaşlaşmak, elbette ki Avrupalılaşmaktır. Avrupalılaşmak, yani yok olmak" (Meriç, 2002; 25) cümleleriyle ifade ettiği anlamda Avrupalılaşma ve modernleşme ekseninde ifade bulan tartışmalar olur ve Avrupalılaşmanın yok olmak mı, yoksa varlığını devam ettirmek için bir gereklilik olup olmadığı üzerine sürdürülür.

19. yüzyılın önde gelen düşünürlerinden biri olan Nikolay Yakovleviç Danilevski (1822-1885) Rusya ve Avrupa sorununu, kültürel tarihsel tip teorisi çerçevesinde dini, politik, tarihi olmak üzere pek çok açıdan ele alarak değerlendirir. Düşünürün 1866 yılında Şafak (Заря) dergisinde bölümler halinde, 1871 yılında ise ayrı bir eser

¹ Araştırma Görevlisi (Dr), İstanbul Üniversitesi, nazan_coskun@yahoo.com

ve yok oluşa veya etnografik materyal olmaya giden yol olarak değerlendirir. Bu çerçevede kurtuluşu, özgün değerlerin korunması temelinde yükselecek bütünsel, dört temelli bir medeniyet modeli oluşturacak olan Slav kültürel tarihsel tipinde görür. Ancak bu kurtuluş, görünüşte Batılı tarih anlayışı anlamında insanlığın evrensel kurtuluşu anlamını taşımamakta, yok oluşun kaçınılmazlığının bilinci ile insanlık tarihi hazinesine katkıda bulunulacak bir medeniyet yaratmak anlamına gelmektedir. Kısaca Danilevski için insanlık tarihi, dünyanın farklı noktalarında doğan, büyüyen kolları ile engin bir genişliğe sahip, farklılıklarla zenginleşen, birbirini tamamlayan bir nehirdir. Ancak Danilevski'nin kültürel tarihsel tip teorisini ele aldığı Rusya ve Avrupa eseri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, özellikle de Doğu sorununa olan yaklaşımları göz önünde tutulduğunda, düşünürün her ne kadar evrensel uygarlık düşüncesini reddetse de dört temelli Slav medeniyeti düşüncesi ile Avrupa merkezci tarih anlayışının karşısına, Slav merkezci tarih anlayışını çıkardığı sonucuna varmak mümkündür. Ancak genel Avrupa merkezci tarih anlayışı ile Danilevski'nin Slav merkezci tarih anlayışının oldukça önemli farklılıkları da vardır. Danilevski, insanlık tarihine sahne olmuş tüm medeniyetleri kültürel tarihsel tipler teorisini çerçevesinde incelerken, bu medeniyetlerin kazanımlarını da göz önünde bulundurarak, dini, kültürel veya politik açılardan görmezden gelmez. Böylece Danilevski'nin plüralist ve döngüsel tarih anlayışı ile Batılı, tek merkezci tarih anlayışının farklı yollardan, aynı sonuca vardığı, ancak Batıdan farklı olarak teklik içindeki çokluğun önemini de vurguladığı görülür.

Kaynakça

- Асланов, И. К. (2002). "Теория культурно-исторических типов Н. Я. Данилевского", *Философия и Общество*, №1, с.164-181.
- Бажов, С. И. (1997). *Философия истории Н. Я. Данилевского*, Москва: Академия наук.
- Балуев, Б. П. (2001). *Споры о судьбах России. Н. Я. Данилевский и его книга «Россия и Европа»*, Тверь: Издательский дом Булат.
- Чаадаев, П. Я. (2009). *Философские письма*, Москва: Издательство Терра.
- Данилевский, Н. Я. (2011). *Россия и Европа*, Москва: Институт русской цивилизации.
- Fonvizin, D. (1945). *Tuğbay*, Çev. Nihal Yalaza Taluy, Ankara: Maarif Matbaası.
- Гачев Г. Д. (1991). *Русская Дума. Портреты русских мыслителей*, Москва: Издательство Новости.
- Горелов, А. А. (2015). "Концепция культурно исторических типов Н. Я. Данилевского и современная социальнополитическая реальность", *Философия и современность*, но:4, с. 53-62.
- Хомяков, А. С. (1988). "По поводу Гумбольдта", *О старом и новом* статьи и очерки, Москва: Современник.
- Хорошева, А. В. (2015). "Удел России-удел счастливый" *Историософия Н. Я. Данилевского*, Москва: Московский университет.
- Киреевский, И. (1984). "В ответ А. С. Хомякову", *Избранные статьи*, Москва:Современник.
- Кузнецов, Ю. В. (2011). "Исторические судьбы России в учении Н.Я. Данилевского о культурно-исторических типах", *Вестник МГТУ*, том 14, №2, с. 347-352.
- Леонтьева, О. Б. (2012). *Интеллектуальная история России XIX – начала XX вв.* Самара: Издательство «Самарский университет».
- Летняков, Д. Э. (2012). *Очерки истории русской политической мысли*, Москва: Издательство Летний сад.
- Meriç, C. (2002). *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sosyal Bilimler İnsan ve Toplum

Милуков, П. Н. (1893). Разложение славянофильства Данилевсий, Леонтьев, Соловьев, (14.05.2017 tarihinde http://russianway.rhga.ru/upload/main/55_Milyukov.pdf adresinden ulaşılmıştır”.

Шевляков, А.И. (1998). “Книга Н.Я. Данилевского «Россия и Европа»в полемике 80-х годов XIX века”, Социологические исследования, № 12, С.126-129.

Шиманская, О. К. (2006). “Принципы философии кризиса в творчестве Н. Я. Данилевского”, Вестник нижегородского университета, Серия: социальные науки, но:1, с.626-633.